

رقص‌های محلی کردستان

از : ایرج برخوردار

پیش از همه به حرکات رقص‌های کردی آشنا است و بهتر از دیگران می‌رقصد رل راهنمای رقص را عهده‌دار می‌شود. او اولین نفری است که در صف رقصندگان می‌ایستد و بقیه در کنار او بردیف قرار می‌گیرند. بطور کلی رقص‌های کردی را چوپسی می‌نامند.

ممکن است وجه تسمیه «چوپسی» از دنبال کردن و کاری را ادامه دادن گرفته شده باشد، زیرا در زبان کردی «چو» بمعنی برو و «پسی» بمعنی دنبال گرفتن است. و شاید هم، این لغت از چوپان و چوپانی گرفته شده و منظور رقصی بوده است مخصوص چوپانان. در این رقص نفر اول عهده‌دار رهبری گروه است و «سر چوپسی کش» نام دارد. شروع رقص نیز با اوست. سر چوپسی کش

مرد با آزادی کامل گرد هم حلقه زده و دستهای یکدیگر را می‌گیرند و پایکوبی می‌پردازند. لباس‌های جالب و زیبای محلی که حائز ترکیبی بسیار جالب و دل‌انگیز از رنگ‌هاست، هماهنگی خاصی در حرکات و ریتم‌های منظم رقص ایجاد می‌کند. از سوئی کیفیت گرفتن دست‌ها در رقص‌های کردی، موجب ایجاد همشکلی و نظم و یکنواختی حرکات پاها شده و از سوئی دیگر باعث پدید آمدن نوعی محبت و یگانگی می‌گردد.

در رقص‌های کردی گاهی دسته‌بندی از مردان و زمانی عده‌بندی از زنان بتنهایی و بعضی اوقات گروهی از مردان و زنان بطور جمعی شرکت دارند. در هر یک از رقص‌های گروهی یک نفر که

موسیقی و رقص در کردستان باهم رابطه بسیار نزدیکی دارند. تلاش دهقانان برای ساختن سرزمینی آباد و حاصل‌خیز و مواجهه با مناظر طبیعی زیبا و سبز و خرم موجب پیدایش انواع رقص‌های پر تحرک یا آرام در این سامان شده است. در حقیقت میتوان گفت که در کردستان رقص‌ها، مانند ملدیها و ترانه‌ها، انعکاس مستقیم و روشنی از کیفیات زندگی مردم این سامان است. کیفیت رقص در کردستان از چند نظر قابل اهمیت است:

زندگی اگر از دیر زمان صورت عشیره‌بندی داشته و زنان در مسئولیت‌های زندگی با مردها سهیم بوده‌اند، از اینرو حجاب در بین زنان عشایر این ناحیه معمول نبوده است. به این ترتیب در مراسم رقص زن و

اصیل ترین و قدیم ترین رقص های کردستان
بترتیب اجرا عبارتند از:

- ۱- گریان
- ۲- خان امیری
- ۳- چپی
- ۴- فتا پاشایی (سه چار)
- ۵- ژانه

۱- گریان

«گریان» به زبان کردی بمعنی راه رفتن است. رقص گریان رقصی است سنگین و آهسته که ریتم آن بتدریج سریع می شود. ملدی خاص رقص تقریباً در تمام کردستان یکسان شناخته شده است. اولین حرکت با پای راست شروع و با هر ضرب دهل حرکت پاها عوض می شود. افراد گروه رقص حالتی شبیه به راه رفتن دارند، پس از چند دقیقه که از اجرای سنگین آن گذشت، تمپوی رقص تندتر، و با هیجان بیشتر، ادامه می یابد.

از مهم ترین عواملی که در رقص گریان میتوان درباره آن صحبت کرد اینکه: (۱) ملدی این رقص دو قسمتی است که قسمت

قراری می گیرند. این ترکیب رقص را به کردی «گه نمو جو» (یعنی گندم و جو) مینامند. در کردستان مرسوم است که رقص های مختلف را با ترتیبی خاص و هشت سرهم اجرا کنند. این ترتیب همیشه رعایت می شود و گروهی بطور دسته جمعی دور کامل این رقص را اجرا می کنند.

با پایان هر دور رقص نفر سرچوبی کش نیز عوض می شود و جای خود را به نفر بعد از خود میدهد.

رقص اول چوبی حرکاتی سنگین و آهسته دارد و رقص های بعدی بتدریج تندتر و پرحیجان تر می شود. متریک ملودیهای همراهی کننده رقص کردستان دو تایی یا سه تایی است. رقص هایی که در محوطه بسته اجرا می شوند بوسیله سازهایی که صدای ضعیف دارند همراهی می گردد. در اجرای رقص، آواز نیز وجود دارد و رول خواندن معمولاً بعهدہ نوازنده سازهای ضربی است. اخیراً از رقص های قدیم کردستان رقص های دیگری نیز منشعب شده اند که با شکل اصلی و معمول این رقص ها شباهت چندانی ندارند.

معمولاً دو دستمال رنگین و نازک در دست می گیرند. دستمال دست راست آزاد و در هوا حرکات جالبی دارد و دستمال دست چپ در دست او و نفر دومی است که در کنارش می رقصند. بقیه افراد گروه بدون دستمال دست همدیگر را می گیرند و تقریباً در کنار هم و بطور متصل حرکت می کنند. کلیه افراد گروه بطور دقیق تابع حرکات نفر اول بوده و باریتمی مشخص به اجرای رقص می پردازند.

در رقص های کردی حرکات پا و بدن چنان ظرافت و ریزه کاریهایی دارد که اجرای آنها محتاج به آشنائی و تمرین فراوان است. سازهای همراهی کننده بارقص هایی که در هوای آزاد اجرا می شود دهل و سرنا است. رقص هایی که در هوای بسته مانند اطاق و غالباً با شرکت زنان اجرا می شود، بوسیله دایره و دوزله، دایره و سرنا یا دایره و کمانچه همراهی می گردد. در رقص هایی که دو گروه زن و مرد با هم شرکت دارند مردها و زن ها بفاصله یک درمیان کنار همدیگر

دوم مکمل قسمت اول است ؛ ۲) قسمت اول از دو فیکور و قسمت دوم نیز از دو فیکور تشکیل می‌شود. ساز اجراکننده ملدی کرنا، دوزله و گاهی هم کمانچه است و برای ساز ضربی همراهی کننده از دهل و دایره استفاده می‌کنند.

این رقص اکثرآ دارای متریک دو تایی و گاهی هم سه تایی است.

فاصله موجود در ملدی این رقص در حدود سوم است ولی در فیکور آخر یک پرش چهارم در آن وجود دارد.

۲- خان امیری

رقص خان امیری از رقص‌های بسیار مشهور در مناطق مختلف کردستان است. گرچه اجرای آن در نقاط مختلف صورت‌های گوناگونی دارد ولی شکل کلی ملدی و نحوه اجرای رقص در همه جا بصورتی یکسان و واحد انجام می‌گیرد. نوع خاصی از این رقص در کرمانشاه به جلو شاهی معروف است. در این رقص حرکت با پای راست شروع شده سه بار با نشنه پای راست بزمین می‌خورد. سپس پاها برتیت عوض شده و حرکتی مانند راه رفتن انجام می‌دهد. درباره خصوصیات کلی ملدی این رقص اینکه ملدی آن از دو قسمت درست شده که هر قسمت شامل دو فیکور است.

فیکورهای قسمت اول تکرار یکدیگرند. فیکورهای قسمت بعدی به یک درجه بالاتر حرکت کرده و فیکور آخر در حقیقت نقش فیکور خاتمه ملدی را برعهده می‌گیرد. سازهای اجراکننده ملدی این رقص اکثرآ سرنا، نرمنای و گاهی نیز کمانچه است. برای سازهای ضربی همراهی کننده معمولاً از دهل یا دایره استفاده میشود. میزان یا دوره ریتمیک در این ملدی دو تایی است. فاصله موجود در ملدی رقص خان امیری به چهارم درست میرسد.

۳- چپی

چپی رقصی است ساده و کاملاً یکنواخت. از آنجا که آغاز و انجام حرکت رقص هر دو با پای چپ صورت می‌گیرد، رقص مزبور بهمین جهت «چپی» نام گرفته است. در این رقص بدن با حرکت پاها جلو و عقب کشیده می‌شود. افراد گروه رقص بازوها را بازوی یکدیگر می‌اندازند، بطوریکه شانه‌هایشان

کاملاً بهم می‌چسبند، در نتیجه بدن آنها در کنار هم حرکت خواهند کرد. اسم دیگر این رقص «لبلان» است. در این رقص شانه‌ها نیز همراه حرکت پاها حرکتی عمودی دارد. ملدی این رقص از یک قسمت مستقل تشکیل یافته که دارای دو فیکور کاملاً مشابه است.

ملدی در سراسر رقص، شامل اجرای دائم و پیاپی این دو فیکور است، فقط گاهی نتهای زینت احتمالاً به ملدی اضافه می‌شود. ساز اجراکننده ملدی این رقص غالباً سرنا یا نرمنای می‌باشد.

ساز ضربی همراهی کننده معمولاً دهل یا دایره است. ملدی این رقص نیز، مانند اکثر ملدیهای رقص کردستان دارای میزان دو تایی است.

۴- فتا پاشایی (سه‌چار)

کلمه «سه‌چار» در کردی بمعنی سه‌دفعه است. در این رقص پاها سه بار با سرعت زیاد بطرف بالا حرکت می‌کنند. ابتدا پای راست بعد پای چپ و دوباره پای راست بیلا کشیده شده، سپس سه حرکت افقی و کوتاه مانند راه رفتن انجام می‌گیرد.

این رقص مخصوص مردان است و آخرین رقصی است که در ترتیب چوبی اجرای شود. سه‌چار دارای حرکت‌های سریع و تند بوده و بسیار هیجان‌انگیز است. این رقص بیشتر مخصوص شهرستان سنندج و حومه آنست و در سایر نقاط کردستان کمتر معمول است.

ملدی این رقص حاوی بخشی مستقل بوده، هر بخش شامل دو فیکور کاملاً مجزا است که فیکور دوم را میتوان مکمل فیکور اول بحساب آورد. در تمام مدت رقص، ملدی بهمان صورت ثابت تکرار می‌شود. ساز ضربی همراهی کننده در این رقص همیشه دهل است و نوازنده دهل روی ضربهای قوی آکسان‌های شدیدی می‌گذارد. در حقیقت رل اصلی نوازندگی در این رقص بعهد ساز ضربی می‌باشد.

ملدی این رقص همیشه توسط سرنا اجرا شده و می‌توان گفت که دهل و سرنا سازهای اجراکننده ثابت ملدی این رقص می‌باشد. این رقص دارای میزانی سه تایی است.

۵- رقص مخصوص زنان
این رقص زیاد متداول نیست و گاهی در مجالس زنانه اجرا می‌شود.

حرکت پاها در این رقص بسیار آهسته و کوتاه است. این رقص روی پنجه‌های پا انجام میگردد و اجراکنندگان با هستگی پیش می‌روند. رقص مزبور مانند سایر انواع چوبی بصورت گروهی است ولی گاهی نیز آنرا بصورت انفرادی اجرای کنند. این رقص دارای ملدی کاملاً یکنواختی است که از یک بخش ملدی مستقل تشکیل می‌یابد. این بخش ملدی دارای فیکور ثابتی است که در تمام طول قطعه تکرار می‌شود. فقط در بار سوم تکرار، فیکور تغییر مختصری کرده و پس از تکرار فیکور اول، بخش ملدی به انتها می‌رسد. معمولاً ساز اجراکننده این ملدی سرنا یا دوزله است. و در صورتیکه در اطاق و محوطه سر بسته باشند، ملدی بوسیله کمانچه اجرای گردد. ساز ضربی همراهی کننده با این ملدی معمولاً دایره و گاهی نیز دهل است. ملدی این رقص دارای میزان سه تایی است.

آنچه که از آنالیز ملدی‌های

رقص کردستان برمی‌آید :

از بررسی ملدیهای رقص در کردستان میتوان نتایج کلی زیر را مورد بحث قرار داد:
۱- ملدیهای رقص در کردستان اکثرآ از یک جمله مستقل تنظیم شده‌اند.
۲- جمله ملدی شامل دویا چهار فیکور است که فیکورهای دوم مکمل فیکورهای اول است.

۳- از خصوصیات مهم این ملدیها اینکه در تمام طول رقص بهمان صورت و بدون تغییر تکرار می‌شوند.

۴- فاصله اساسی ملدی این رقص‌ها معمولاً فاصله سوم است و گاهی بحدود چهارم درست می‌رسد.

۵- سازهای اجراکننده ملدی برای فضای آزاد شامل سرنا، نرمنای، و گاهی دوزله می‌باشد.

۶- از سازهای ضربی همراهی کننده معمولاً دهل یا دایره و گاهی تمبک مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۷- وحدت متریک رقص‌های کردستان اکثرآ دو تایی و گاهی سه تایی است.

پایان